

Aproximarea unor concepte juridice specifice în traducerea juridică

Vanina Narcisa Botezatu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

The process of legal translation implies, on the part of the translator, an interdisciplinary (legal and linguistic) comparative-contrastive approach of the legal and cultural contexts brought into contact. The present paper aims at analysing a series of lexical units and of the related legal concepts in Romanian and Italian by discussing the meanings specific to the legal vocabulary of each of the two languages involved.

Traducerea juridică se produce între sistemele juridice ale celor două limbi și culturi aflate în contact pe parcursul acestui transfer și include în mod special aspecte lingvistice, semantice și pragmatice. Acest transfer ridică traducătorului probleme teoretice și practice complexe. Actul traducerii presupune, din partea traducătorului juridic, o abordare comparativă interdisciplinară – juridică și lingvistică – a celor două contexte juridice de traducere. Vom realiza o confruntare între fiecare unitate lexicală (concept juridic) a fiecărei limbi către echivalentul din limba țintă, și vom argumenta sensurile specifice ale termenilor ce formează vocabularul juridic din fiecare limbă.

În cadrul acestui transfer lingvistico-juridic, au fost selectate o serie de unități lexicale în încercarea de a găsi o echivalență care să corespundă normelor sistemului juridic al culturii și limbii țintă.

a) associazione a delinquere, “reato previsto dal Codice penale che ricorre quando tre o più persone si associano per commettere un delitto”¹ corespunde în limba română *asociere în vederea comiterii de infracțiuni*, „fapta de se a asocia sau de a iniția constituirea unei asocieri în scopul săvârșirii uneia sau mai multor infracțiuni (...) ori aderarea sau sprijinirea sub orice formă a unei astfel de asocieri” care nu se mai regăsește în Noul Cod Penal iar legile speciale nu mai prevăd decât constituirea unui grup infracțional organizat.

“L’attività investigativa ha consentito di contestare agli indagati, i reati di *associazione a delinquere*, truffa, ricettazione perché, in esecuzione di un medesimo disegno criminoso [...]” (Polizia di Stato, Comunicazione del 08/07/2014);

1 Infracțiune conform Codului Penal, care se configurează atunci când trei sau mai multe persoane conspiră pentru a comite o infracțiune” (t.n.).

“Investigațiile au permis să atribuie celor anchetați, *i reati di associazione a delinquere*, tănuire, în executarea aceleiași activități infracționale [...]” (Poliția de stat, Comunicare din 08/07 / 2014);

“Înalta Curte de Casație și Justiție s-a pronunțat asupra problemei de drept vizînd dezincriminarea *infracțiunii de asociere în vederea săvîșirii de infracțiuni* [...]” ;

„La Suprema Corte di Cassazione e Giustizia si è pronunciata sulla questione di legge volta a depenalizzare *il reato di associazione a delinquere* [...]”.

Întrucît limbajul juridic cere o exactitate totală nu numai a termenilor juridici dar și a conceptelor juridice, neexistînd o echivalență lingvistică și cu atît mai puțin o echivalență conceptuală, traducătorul trebuie să fie conștient că de el depinde gradul de comprehensiune a textului pe care îl traduce. După cum se poate observa, elementele constitutive ale acestei infracțiuni în vechea legislație, cît și în cea italiană, corespund doar parțial din punct de vedere conceptual, și anume „fapta de se a asocia sau de a iniția constituirea unei asocieri” vs. „quando tre o più persone si associano per commettere un delitto”. Totuși, *asocierea* nu mai există în legislația românească, iar în vechea lege specială se făcea diferența între grup și asociere. Ținînd cont de faptul că grupul de receptori sînt specialiști în drept, traducătorul poate recurge la modificări minimale, întrucît nu există necesitatea comentariilor, explicațiilor sau omiterii informației. Mai mult de atît, comentariile sînt inadmisibile în textul tradus grație specificului textului - actul juridic este destinat aplicării în țara limbii traduse -, astfel, se va acorda o mai mare atenție structurii, formei, și mai puțin, interpretării acestuia. Avînd în vedere că legea penală italiană la alineatul 3 din art. 416 Cod penal prevede „coloro che promuovono o costituiscono od organizzano l’associazione ovvero per i capi della stessa, sono puniti con [...], elementele rămînînd în esență, aceleași, pentru a se obține o traducere clară, exactă, lipsită de orice posibile dezambiguități, magistrații sînt cei în măsură a analiza și, mai ales, a realiza echivalarea juridică a infracțiunii.

Din punct de vedere lingvistic, observăm că sintagma *asociere în vederea comiterii de infracțiuni*, a fost tradusă prin *associazione a delinquere*. Mai întîi de toate, s-a recurs la procedeul de omitere, sau mai bine zis de restrîngere a sensului. Varianta de traducere cuvînt prin cuvînt ar fi rezultat în *asociere comitere de infracțiuni*. Din considerente lingvistice estetice, s-a hotărît un procedeul de a economisi prea multe cuvinte în condițiile unei alternative potrivite. Observăm, astfel, că o traducere nu poate fi considerată doar un transfer de la o limbă alta, ci și de la o cultură la altă cultură, de la o perspectivă la alta. Un traducător nu trebuie să țină cont doar de regulile lingvistice, ci și de elemente culturale, dar mai ales juridice, în sensul cel mai amplu al sensului.

b) patteggiamento, „procedura con cui le parti si accordano per chiedere una pena ridotta rispetto a quella normale e un rito processuale abbreviato”² (DMI 2000 s.v. *patteggiamento*) “è un accordo tra imputato e pubblico ministero per l'applicazione, da parte del giudice, di una pena non superiore a cinque anni di reclusione anche congiunti a pena pecuniaria”, corespunde în limba română, conform Noului Cod de Procedură Penală, *acordului de recunoaștere a vinovăției*.

„Introducerea acordului de recunoaștere a vinovăției, chiar limitat la infracțiunile pentru care legea prevede pedeapsa amenzii sau a închisorii de cel mult 5 ani, presupune o schimbare radicală a procesului penal român. Procedura acordului de recunoaștere a vinovăției nu numai că reduce durata judecării cauzei, dar simplifică și activitatea din cadrul urmăririi penale. Acordul de recunoaștere a vinovăției este instituția propusă ca o soluție legislativă inovatoare ce va asigura soluționarea cauzelor într-un termen optim și previzibil, fiind totodată un remediu pentru eliminarea unei deficiențe majore a sistemului judiciar român, respectiv durata mare a desfășurării procedurilor judiciare” (cf. Codul de procedură penală).

Echivalența lingvistică dar mai ales conceptuală, a ridicat mai multe probleme pînă la introducerea acestui concept în sistemul juridic românesc. După cum se observă, o echivalență formală, la nivelul cuvîntului, nu există încă. Realizarea echivalenței conceptuale (totale sau parțiale) se realizează pe baza cererii de asistență internațională. Acest lucru revine instanței statului înainte de transferul inculpatului prin procedura de recunoaștere a hotărîrii. Instanța care trebuie să recunoască sentința, atunci cînd constată diferențe între pedeapsa și modalitatea de executare în țara de emiter, efectuează o adaptare a pedepsei sau a modalității de aplicare și executare în statul unde urmează să se efectueze transferul. Cum este cazul termenului *patteggiamento*, avem cazul *recidivei*, *amenzii*, *arestului preventiv*, *controlului judiciar pe cauțiune*, concepte juridice nou introduse în Noul Cod de Procedură Penală.

„L'efficacia probatoria della sentenza penale di *patteggiamento* nel giudizio civile per il risarcimento del danno”;

„Valoarea probatorie a sentinței penale de *recunoaștere a vinovăției* în acțiunea civilă pentru daune”;

„La Corte di Cassazione interviene nuovamente sulla validità della sentenza di *patteggiamento* nel giudizio civile e sulla possibilità che quella sentenza (di applicazione concordata della pena) possa costituire una qualche prova nel giudizio civile”;

² Procedura prin care părțile cad de acord să solicite o pedeapsă redusă în comparație cu pedeapsa legală normală și un proces abreviat” (t. n.).

“Curtea Supremă de Casație a intervenit din nou asupra validității sentinței de *recunoaștere a vinovăției* în acțiunea civilă și asupra posibilității ca acea sentință (pentru aplicarea pedepsei de comun acord) să poată constitui o anumită dovadă în acțiunea civilă”;

„Direcția Națională Anticorupție a aplicat pentru prima dată prevederea din Noul Cod Penal în ceea ce privește *acordul de recunoaștere a vinovăției* în cazul unui viceprimar din Bacău și al președintelui unei asociații de agricultori, acuzați de fals intelectual și tentativă de fraudare a fondurilor europene”;

„La Direzione Nazionale Anti-Corruzione ha applicato per prima volta la nuova disposizione del Nuovo Codice Penale sul *patteggiamento* nel caso di un vice Sindaco di Bacău e di un presidente di un'associazione di agricoltori, accusati di falso intellettuale e tentata truffa dei fondi europei”.

Este foarte important să studiem rolul pe care o traducere juridică îl are în cultura juridică țintă. O traducere trebuie să îl conducă pe destinatar la înțelegerea universului lingvistic și juridic al textului de origine sau trebuie să transforme textul sursă, pentru a-l face acceptabil în fața destinatarului din limba și cultura juridică de destinație. Din acest punct de vedere, traducere devine o problemă a istoriei acestei culturi juridice, iar toate problemele lingvistice și juridice ridicate de textul sursă devin irelevante (cf. Eco 2008:172-173).

c) recidiva (postcondamnatore și postexecutorie) „atunci când, după condamnarea sau după executarea unei pedepse mai mari de 6 luni ori a cel puțin trei pedepse de pînă la 6 luni, inculpatul săvîrșește o nouă infracțiune sancționată cu detențiunea pe viață sau cu închisoarea mai mare de un an”. Conceptul general de recidivă se poate aproxima doar parțial în limba italiană, după cum reiese din următoarea definiție din Codul penal italian „chi, dopo essere stato condannato per un delitto non colposo, ne commette un altro, può essere sottoposto ad un aumento di un terzo della pena da infliggere per il nuovo delitto non colposo”. Totuși echivalarea celor două cuvinte *postcondamnatore* și *postexecutorie* ridică probleme, întrucît, atît în limba română, cît și în limba italiană, sistemele juridice nu coincid în ceea ce privește clasificarea formelor de recidivă, și implicit, selectarea – în momentul transunerii într-o altă limbă – a corespondentului conceptual cel mai exact. Pentru a realiza o transpunere cît mai fidelă a conceptului juridic, traducătorul trebuie să țină cont de anumite criterii pentru a determina gradul de echivalență, și anume: de structura textului care se referă la apartenența conceptelor din același domeniu de drept, de clasificarea care are în vedere poziția ocupată de respectivele concepte juridice în sistemul conceptual, de scopul aplicării prin extinderea conceptului și atribuirea acestuia unui număr mai mare sau mai mic de referenți și, mai ales, de efectele juridice care pot decurge din conceptul juridic.

„În raport cu datele celor două fapte, Judecătoria a constatat că fiecare dintre ele a fost săvârșită înăuntrul termenului de încercare stabilit prin Sentința penală nr.715/2009 a Judecătoriei Sectorului 4 București (rămasă definitivă la data de 10 iulie 2009), astfel încît, pe de o parte, a reținut, cu privire la ambele infracțiuni, incidența stării de recidivă postcondamnatorie și postexecutorie, prevăzut de art. 37 alin.1 lit. a) din Codul penal” (Sentința penală nr.131/F 15.02.2011, Judecătoria Sectorului București).

Pentru a evita problemele condiționate de diferențele lingvistice, juridice și situaționale dintre textul-sursă și textul-țintă, în Codul penal italian nefiind prevăzută o astfel de recidivă (exprimată lingvistic), gravitatea unei recidive fiind determinată diferit, neexistînd deci, o echivalență funcțională și doar una parțial dinamică, pentru cele două termene, recidiva *postcondamnatorie* și *postexecutorie* ar putea fi echivalată doar cu *recidiva aggravata* cu mențiunea în paranteze sau în nota traducătorului *a infracțiunii comise după condamnarea sau executarea pedepsei*, considerînd că o pedeapsă este executată numai în urma unei sentințe definitive. Așadar, putem transpune textul de mai sus, în următoarea formă:

„In relazione ai dati dei due fatti, la Corte ha rilevato che ognuno di essi è stato commesso nell'intervallo del periodo di prova stabilito dalla sentenza penale nr.715 / 2009 del Tribunale di Bucarest, Setore 4, (divenuta definitiva il 10 luglio 2009), in modo da da un lato, ha ritenuto, per entrambi i reati, l'incidenza di *recidiva aggravata (con reato commesso dopo la condanna)* previsto dall'art. [...]”.

Tot în nota traducătorului se pot face trimiteri la cele două sisteme juridice care reglementează *recidiva*, astfel încît, să faciliteze înțelegerea, prin adaptarea termenului versus concept de către specialiști.

Situație similară întîlnim și la cuvintele:

d) ammenda „consiste nel pagamento allo Stato di una somma non inferiore a euro 20 né superiore a euro 10.000” și **multa** “consiste nel pagamento allo Stato di una somma non inferiore a euro 50, né superiore a euro 50.000” care, considerate pedepse pecuniare în dreptul italian, numai *ammenda* are o echivalență lingvistică în limba română. În unele sisteme juridice francofone, cum este și cazul sistemului juridic românesc, termenul desemnează pedeapsa pecuniară în general. În dicționarul juridic românesc *amenda* este definită ca „sanctiune juridică ce constă în plata unei sume de bani”. Atît *ammenda*, cît și *multa*, se traduc în limba română printr-un singur termen, *amendă*, distincția făcîndu-se la nivel de ramură de drept; în sistemul juridic românesc *multa* îi corespunde *amenzii penale* iar *ammenda* îi corespunde *amenzii contravenționale*, adică „sanctiunea ce se aplică

pentru comiterea unei contravenții” așa cum în Italia *ammenda* desemnează pedeapsa pecuniară prevăzută pentru contravenții, iar *multa*, în cazul comiterii de infracțiuni.

(a) „Instanța va constata intervenită prescripția executării pedepsei de 800 lei *amendă penală* ce i-a fost aplicată numitului [...] prin sentința penală nr. [...] pronunțată de Judecătoria [...] în dosarul penal nr. [...], rămasă definitivă la data de [...] prin neapelare”. (Sentința penală nr. 12 / 11.01.2011);

„Il Tribunale ritiene avvenuta la prescrizione dell'esecuzione della pena di 800 lei la *multa* inflittagli [...] con la sentenza penale n. [...] pronunciata dalla Corte [...] nel procedimento penale n. [...] e in via definitiva il [...] per assenza di appello” (Sentenza penale n. 12 / 11.01.2011.);

(b) “În contestația formulată împotriva executării silite a unei ordonanțe emisă de procuror, prin care s-a aplicat contestatorului o *amendă administrativă*, se analizează dacă titlul executoriu este legal din punct de vedere formal și dacă se face dovada plății *amenzii administrative*” (Decizia civilă nr. 378/R/2012 Tribunalul Cluj);

„Nella contestazione formulata avverso l'esecuzione di un ordine emesso dal pm, con cui è stata inflitta al contestatore un'*ammenda*, si valuta se il titolo esecutivo è legale dal punto di vista formale e se si dimostra l'avvenuto pagamento dell'*ammenda*” (Decisione civile n. 378 / R / 2012 Tribunale Cluj);

(c) “nella precedente formulazione della sua prima parte disponea l'inappellabilità delle sentenze di condanna relative a contravvenzioni, per le quali fosse stata applicata la sola pena dell'*ammenda*”;

“în formularea anterioară a primei părți dispunea caracterul inapelabil al sentințelor cu privire la amenzi, pentru care a fost aplicată numai pedeapsa *amenzii administrative*”;

(d) „Il Tribunale di Cagliari aveva applicato all'imputato, su richiesta delle parti, la pena di undici mesi di reclusione ed euro 3.000 di *multa* per il delitto continuato di cui all'art. 73 del D.P.R. del 9 ottobre 1990, n. 309” (Ordinanza n. 171/1999 Corte Costituzionale);

“Tribunalul din Cagliari a aplicat învinuitului, la cererea părților, pedeapsa de unsprezece luni de închisoare și o *amendă penală* de 3.000 de euro pentru infracțiunea continuată în temeiul art. 73 din Decretul prezidențial din 09 octombrie 1990, nr. 309” (Ordonanța nr. 171/1999 Curții Constituționale).

Una din problemele de bază în traducerea juridică, care prezintă deosebite dificultăți este alegerea cuvântului potrivit. Din categoria acestora fac parte greșelile generate de traducerea așa numitor „falși-prieteni” ai traducătorului. În exemplele **(a)** și **(b)** pentru transpunerea lor în limba italiană, se va utiliza *multa* și, respectiv, *ammenda* iar pentru exemplele **(c)** și **(d)** *amendă administrativă* și, respectiv, *amenda penală*. Observăm, astfel, cât de importantă este competența traducătorului la realizarea echivalențelor. Pentru o corespondență cât mai exactă

în traducerea juridică trebuie individualizate obiectele de comparație, mai precis sistemele juridice proprii fiecărei limbi. Două cuvinte pot fi echivalente în dicționarul bilingv, dar totdeauna pot fi folosite ca echivalente la traduceri și atunci traducătorul trebuie să găsească, pe lângă echivalentul lingvistic, și echivalentul contextual sau conceptual în concordanță cu sistemul juridic în care se traduce.

e) ***antistatario***, adj., (avocat care are dreptul la rambursarea cheltuielilor de judecată pe care le-a avansat)³, termen specific juridic în limba italiană, dificil de echivalat în limba română, deoarece în România, avocații nu avansează cheltuielile de judecată.

“Secondo il ricorrente, nell’ipotesi di detrazione delle spese a favore dell’*avvocato antistatario* in primo grado, l’atto di appello che formuli conclusioni anche sulle spese, avrebbe dovuto essere notificato anche agli avvocati” (Cassazione 1371/2012);

“Potrivit reclamantului, presupunând deducerea costurilor în favoarea *avocatului cu drept de deducere a cheltuielilor de judecată avansate* la instanța de fond, recursul formulat și cu privire la cheltuieli, trebuia să fie notificat de asemenea, și avocaților” (Casație 1371/2012).

O echivalență lingvistică a termenului *antistatario*, nu există, cum nu există o echivalență dinamică sau pragmatică. Singura alternativă traductologică, *in absentia* echivalentului respectiv, se va recurge la traducere descriptivă și la explicarea contextului de utilizare. Exemplul de mai sus poate fi tradus printr-o descriere a activității avocatului, și mai precis *avocat cu drept de deducere a cheltuielilor de judecată avansate*.

Pentru Eco „idealul unei traduceri ar fi să redai într-o altă limbă nimic mai puțin, dar și nimic mai mult decât ceea ce sugerează textul sursă” (cf. Eco 2008:227). În argumentarea lui Peirce - în acord cu pragmatica - principiul de interpretare stabilește că orice „echivalență” de semnificație, mai mult sau mai puțin sesizabilă, între două expresii poate fi dată numai de identitatea consecințelor pe care ele le produc, implicit sau explicit. Peirce afirmă că, în același context semnificația, în accepția ei inițială, este „traducerea unui semn într-un alt sistem de semne” (cf. Eco 2008: 230).

Traducătorul este conștient de faptul că, din cauza diversității dintre limbi, nu va putea obține niciodată maxima echivalență lexicală, semantică și stilistică între cele două versiuni, și deci, în funcție de situație, va acorda prioritate celor mai

3., *Avvocato* che dichiara di avere *anticipato* le spese di giudizio e che, dunque, ne chiede il *pagamento* diretto da parte dell’*avversario*”.

importante, menținând o echivalență funcțională, în scopul facilitării înțelesului publicului pentru care traduce.

Concluzii

Cercetarea domeniului juridic din perspectiva aproximării conceptelor juridice, ridică multe probleme practice pentru categoria traducătorilor, deoarece în transpunerea unui text juridic într-o altă limbă, pe lângă competența lingvistică, traducătorul trebuie să aibă o competență juridică, întrucât, instrumentele de comparație sînt regulile, instituțiile, deciziile, cazurile sau normele juridice de drept. Pentru o corespondență cît mai exactă în traducerea juridică trebuie individualizate obiectele de comparație, mai precis, sistemele juridice proprii fiecărei limbi.

Izvoare

Ghid pentru traducerea în limba română a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, Institutul European din România, ediția întâi, București, 2010.
Codul de Procedură penală (<http://legeaz.net/cpp-cod-procedura-penala/>)
Codice penale (<http://www.altalex.com/?idnot=36653>)
Codice civile (<http://www.altalex.com/index.php?idnot=34794>)
Corpus propriu de spețe judecătorești de drept civil și de drept penal.

Bibliografie

Belvedere, Andrea, “*Linguaggio giuridico*”, in: *Digesto delle discipline privatistiche. Sezione civile. Aggiornamento I*, 2000, p. 555-567.
Eco, Umberto, *A spune cam același lucru: experiențe de traducere*, traducerea Laszlo Alexandru, Polirom, Iași, 2008.
Jeanrenaud, Magda, *Universalile traducerii*, Editura Polirom, Iași, 2006.
Nida, Eugene, A., *Traducerea sensurilor. Traducerea: posibilă și imposibilă*, Studiu introductiv, traducere de Rodica Dimitriu, Institutul European, Iași, 2004.
Roger, T., Bell, *Teoria și practica traducerii*, traducere de Cătălina Gazi, Editura Polirom, Iași, 2000.
Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Semiotica discursului juridic*, Editura Universității, București, 2001.

Dicționare lingvistice

DMI = *Dizionario Moderno Italiano*, Editore Garzanti Linguistica, Milano, 2000.

Surse internet consultate

<http://www.beck.ro/2014/07/10/>
<http://www.anmil.it/LinkClick.aspx?fileticket=HIPLdXKfK1g%3D&tabid=2106&language=it-IT>
<http://www.professionegiustizia.it/notizie/notizia.php?id=242>

<http://www.alinagorghiu.ro/2014/03/20/acordul-de-recunoastere-a-vinovatiei-in-reglementarea-noului-cod-de-procedura-penala/>
<http://www.scritub.com/stiinta/drept/Recidiva651617198.php>
<http://www.omnia-lex.eu/index.php/informatii-juridice/item/19-ce-este-recidiva-de-c%C3%A2te-feluri-este-aceasta-%C5%9Fi-care-sunt-efectele-recidivei-%C3%AEn-ceea-ce-prive%C5%9Fte-individualizarea-pedepsei>
<http://legeaz.net/dictionar-juridic/amenda-penala>
[http://www.gazzettaufficiale.it/atto/corte_costituzionale/caricaArticoloDefault/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=20010411&atto.codiceRedazionale=01C10348&atto.tipoProvvedimento=ORDINANZA%20\(Atto%20di%20promovimento\)](http://www.gazzettaufficiale.it/atto/corte_costituzionale/caricaArticoloDefault/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=20010411&atto.codiceRedazionale=01C10348&atto.tipoProvvedimento=ORDINANZA%20(Atto%20di%20promovimento))
<http://it.wiktionary.org/wiki/antistatario>